

O'ZBEK SHE'RIYATIDA ZONIMLARNING METAFORIK XUSUSIYATLARI VA BADIY TALQINI

Jumanazarova Shahodat Atanazarovna

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti
schachodatt07@gmail.com

Nemis tili nazariy fanlar kafedrası o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu tezisdá o'zbek she'riyatida zoonimlarning metaforik qo'llanilishi va ularning badiiy-estetik vazifalari tadqiq etilgan. Alisher Navoiy, Abdulla Oripov va Erkin Vohidov kabi ijodkorlar asarlari misolida hayvon obrazlarining ramziy ma'nolari tahlil qilingan. Zoonimlarning inson psixologiyasi va ijtimoiy qarashlarini ochib berishdagi o'rni yoritilgan.

Kalit so'zlar: zoonim, metafora, ramz, o'zbek she'riyati, badiiy talqin, konnotatsiya, badiiy obraz.

Abstract: This thesis examines the metaphorical use of zoonyms in Uzbek poetry and their artistic-aesthetic functions. Using the works of Alisher Navoi, Abdulla Oripov, and Erkin Vohidov as examples, the symbolic meanings of animal images are analyzed. The role of zoonyms in revealing human psychology and social perspectives is highlighted.

Keywords: zoonym, metaphor, symbol, Uzbek poetry, artistic interpretation, connotation, artistic image.

Kirish

Tilshunoslik va adabiyotshunoslik o'rtasidagi kesishuv nuqtalaridan biri bu badiiy matndagi zoonimlarning (hayvon nomlarining) o'z o'rni. Zoonimlar nafaqat tabiat elementlari, balki xalqning aqidasi, madaniy kodlari va shoirning shaxsiy hissiyotlarini ifodalovchi kuchli metaforalik vositalardir. O'zbek she'riyatida zoonimlardan foydalanib, insonning xarakteri, ijtimoiy pozitsiyasi va falsafiy qarashlari ustalik bilan ifodalanadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya. Tadqiqotda zoonimlarning konnotativ ma'nolari Sh. Sodiqovanning "O'zbek tilida zoonimlar" (28-35-betlar) asaridagi tasniflar asosida tahlil qilindi. Shoirlar hayvonlarning real xususiyatlaridan (masalan, burgutning baland uchishi, bo'rining bo'yin egmasligi) foydalanib, ularga insoniy sifatlarni (antropomorfizm) ko'chirganlar.

Asosiy bo'lim. O'zbek she'riyatida zoonimlarning metaforik ma'nosi juda boy. Biz ularni shartli ravishda ikkita davrga ajratib tahlil qilishimiz mumkin:

1. Mumtoz she'riyatda zoonimlar simvolikasi. Alisher Navoiyning "Lison ut-tayr" asari o'zbek adabiyotida zoonimik metaforalarning eng yuqori nuqtasidir.

Hudhud (M.A.T, 12-tom, 42-bet) — ishonchli yetakchi va ruhiy ustoz timsoli. U qushlarni (ya'ni insonlarni) ichki safarga taklif qiladi.

Simurg (M.A.T, 12-tom, 188-bet) — ilohiy kuch va o'z-o'zini anglash ramzidir. Shoir qushlarning o'z ifodasini Simurg'da ko'rishi orqali "Vahdat ul-vujud" falsafasini hayvonlar yordamida bayon etadi.

2. Zamonaviy she'riyatda zoonimik obrazlarning transformatsiyasi. XX asr va undan keyin o'zbek she'riyatida zoonimlar ijtimoiy-psixologik ma'no yuklay boshladi.

Abdulla Oripovning "Tilla baliqcha" she'rida (Saylanma, 1-jild, 142-bet) baliq timsoli - ma'naviy qamal ichidagi moddiy farovonlik va ozodlikka intilishning ramzidir.

Erkin Vohidovning "Sodiq qolur fil" asarida (Saylanma, 1-jild, 215-bet) fil — sadoqat va iztirobda ham o'zini, o'z yurtini unutmaydigan inson timsoli sifatida tasvirlanadi.

Shavkat Rahmonning "Bo'ri" she'rida (Saylanma, 108-bet) an'anaviy yirtqich hayvon obrazining mutlaqo yangi talqini taqdim etiladi. Bu yerda bo'ri - jasorat, egilmaydigan erkinlik va milliy faxr ramzidir

Natija: Tadqiqot jarayonida o'zbek she'riyatidagi zoonimlarning metaforik ishlatilishi an'anaviy va zamonaviy talqinda farq qiladi. Xususan, mumtoz adabiyotda zoonimlar asosan tasavvufiy va axloqiy didaktik ramzlar (Hudhud, Simurg) sifatida ko'rsatilsa, zamonaviy she'riyatda ijtimoiy-siyosiy erkinlik va inson ruhiyatining murakkab tomonlarini (Tilla baliqcha, Bo'ri) ifodalashda ishlatiladi. Zoonimik obrazlar tizimi shoir uslubini belgilaydigan muhim badiiy vosita sifatida tasdiqlandi.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, o'zbek she'riyatida zoonimlar tizimi harakatdagi rivojlanish jarayonida. Mumtoz adabiyotda ular asosan tasavvufiy-didaktik vazifani bajargan bo'lsa, zamonaviy she'riyatda insonning ruhiy iztiroblari, ijtimoiy qarshiliklari va falsafiy mushohadalarini aks ettiruvchi rang-barang metaforalarga aylandi. Zoonimlarni tadqiq qilish o'zbek tilining semantik imkoniyatlarini va shoirlarning badiiy mahoratini aniqlashda muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Alisher Navoiy. Mukammal asarlar to'plami. 12-tom. Lison ut-tayr. – Toshkent: Fan, 1996.
2. Abdulla Oripov. Tanlangan asarlar. 1-jild. She'rlar. – Toshkent: Sharq, 2001.
3. Erkin Vohidov. Saylanma. 1-jild. Ishq savdosi. – Toshkent: Sharq, 2000.
4. Shavkat Rahmon. Saylanma. – Toshkent: Ma'naviyat, 1997.
5. Sodiqova Sh. O'zbek tilida zoonimlar. – Toshkent: Fan, 1994.
6. Ne'matov H., Rasulov R. O'zbek tili sistem leksikologiyasi asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 1995.
7. Is'hoqov Y. So'z san'ati so'zligi. – Toshkent: O'zbekiston, 2014.